

*Василишин М. Б.,**доцент кафедри слов'янської філології
імені професора Ларіона Свенціцького**Львівського національного університету імені Івана Франка**<https://orcid.org/0009-0006-7302-3061>*

СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОМАНУ ВИДОСАВА СТЕВАНОВИЧА «ТЕСТАМЕНТ»

Анотація. Статтю присвячено аналізу ключових стилістичних особливостей роману Видосава Стевановича «Тестамент» («Testament») – одного з найскладніших і найбільш значущих творів сербської літератури другої половини ХХ століття. Цей роман, що вписується у контекст так званої сербської «прози дійсності» чи неореалістичної прози позначає поворотний момент як у творчості автора, так і в ширшому розвитку національної літературної традиції.

Аналіз зосереджено на герменевтичному тлумаченні метафоричної та мотивної структури твору. Особливу увагу приділено знаковій зав'язці роману та мотиву головного героя, який у віці тридцяти трьох років втрачає свою тінь. Це явище розглядається як радикальна метафора втрати ідентичності, духовної порожнечі та цілкового відчуження особистості в історично спотвореному просторі Балкан. Міфологічні аспекти в романі «Тестамент» становлять саму сутність його художнього вираження. Видосав Стеванович використовує міф не як просту оздобу, а як універсальну матрицю, крізь яку розкриває трагічну долю як окремої особистості, так і спільноти. Поєднуючи християнські догми, язичницькі вірування та мотиви античної трагедії, автор створює позачасовий простір, де історія зупиняється й переходить у міф.

У дослідженні також розглядається особлива композиція тексту, ретельно вибудована у формі п'ятдесяти двох «чужань», що функціонують як фрагментарні оповідні одиниці. Така структура вносить у оповідь ритуальний, майже сакральний ритм, вкорінений у рідному ландшафті, перетворюючи акт письма на своєрідну сповідь і посмертне свідчення. Завдяки аналізу стилю виявляється синтез галюцинаторного, гротескного та міфічного начал, за допомогою яких автор перетворює історичну й соціальну дійсність Балкан на універсальну драму людських страждань і саморуїнування.

Особливу увагу у статті присвячено мовному вираженню, що вирізняється розкішними метафорами, гіперболізацією та ритмічним, мелодійним речитативом, автор використовує мову, що балансує між архаїчним, біблійним тоном і грубим, натуралістичним мовленням периферії. Таким чином Видосав Стеванович удається до специфічного мовного експерименту: його мова щільна, ритмічна, а поєднання сирого просторіччя та високої інтелектуальної рефлексії створює особливу атмосферу, в якій слова мають вагу фізичного впливу. Завдяки цьому мовному синкретизму Стеванович безжально демістифікує та деконструє національні, історичні й ідеологічні міфи, оголюючи первісну сутність людини та руйнівну силу тоталітарних систем.

Результати дослідження свідчать, що художній стиль роману «Тестамент» свідомо руйнує класичні реалістич-

ні умовності, утверджуючи естетику шоку, меланхолії та мовної віртуозності. Саме завдяки унікальному стилістичному матеріалу, синтаксичній динаміці та філософській глибині роман Видосава Стевановича «Тестамент» залишається зразком виняткового оповідного мистецтва та знаковим твором для розуміння сербської «прози дійсності».

Ключові слова: Видосав Стеванович, «Тестамент», «проза дійсності», неореалізм, «чорна хвиля», натуралізм, стилістичні особливості, міф.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний за обсягом і не менш вагомий за значенням творчий доробок сербських письменників-неореалістів, у тому числі й творчість Видосава Стевановича, залишається, на жаль, поки що практично невідомим в Україні. У вітчизняній літературознавчій науці бракує розвідок про творчість сербського письменника Видосава Стевановича. Дослідження неореалістичного сегменту сербської прози посідає скромне місце і у сербських літературознавчих дослідженнях.

Вивчення такої обширної та жанрово розмаїтої системи потребує тривалої й самовідданої праці нових поколінь теоретиків, які лише нещодавно почали звільняти біографію Видосава Стевановича від політичного баласту.

Постановка проблеми. Специфіка творчості Видосава Стевановича, одного з найвидатніших сербських письменників, виявляється у радикальній естетиці потворного, глибокій деконструкції національних міфів та створенні унікального мовного стилю, що поєднує архаїчну лексику шумадійського села із сучасним психологічним гротеском. Один із ключових авторів сербського неореалізму та «чорної хвилі», Видосав Стеванович сформував упізнаваний стиль, що різко вирізняється на тлі традиційної сербської прози.

Творчість письменника досі не отримала належного вивчення, передусім через тривалу політичну та інституційну маргіналізацію, його добровільне вигнання у 1990-х роках, а також через складність його естетики, що йде врозріз із традиційними літературними канонами. Хоча його вважають одним із найвизначніших представників згаданої літературної течії, сприйняття його доробку стикається із низкою суттєвих перешкод. Навіть після повернення до Сербії Видосав Стеванович залишався аутсайдером. Сам письменник часто наголошував, що сербська культурна еліта та інституції схильні до забування і мають вибіркиму пам'ять, віддаючи перевагу авторам, які не порушують питань травматичного минулого та колективної відповідальності.

Мета дослідження – визначити головні стилістичні особливості роману Видосава Стевановича «Тестамент», які є водночас складовими неореалістичної поетики, показати це явище у різноманітні його літературних реалізацій, розкрити специфічний метод Стевановича у створенні похмурого, гротескного й глибоко екзистенційного бачення світу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Видосав Стеванович (1942) – видатний сербський прозаїк, поет, романіст, драматург і сценарист. Його вважають одним із найвизначніших представників сербської повоєнної літератури, відомим не лише своїм самобутнім стилем, а й громадсько-політичною активністю та тривалим перебуванням у вигнанні протягом 1990-х років.

Творам Видосава Стевановича властива естетика недовсконалості та маргінальності: головні герої творів Стевановича (як і персонажі роману «Тестамент») – це жебраки, хворі, знедолені та морально занепадлі люди. Письменник не прикрашає дійсність, а зосереджується на фізичній і духовній злиденності людини. Його романи часто не мають класичного лінійного сюжету. Історії будуються через безліч різних голосів, монологів та свідчень, що створює картину загального хаосу та екзистенційної втрати. Стеванович поєднує суворі реалістичні деталі з елементами фантазії, кошмару та гротеску. Реальність у його творах часто перетворюється на галюцинації, що підкреслює внутрішню темряву його персонажів. На відміну від авторів, які ідеалізують сербське минуле та сільське життя, Стеванович зображує село як осередок жорстокості, насильства, примітивізму та імпульсивного існування.

Видосав Стеванович сформував свою літературну ідентичність у межах напряму, який критика називала «неореалістичною прозою», «прозою дійсності», «прозою нового стилю» або «чорною хвилею» в сербській літературі, однією з відмінних особливостей якого було піднесення мотивів руйнування, хвороби, фізичного й психологічного занепаду до рівня загальнолюдської трагедії [1]. Згаданий напрям виник у сербській літературі у 60–70 роках ХХ століття на противагу домінуючому ідеологічному соцреалізму та радикальному модернізму і відзначався зверненням до «брудної» дійсності, увагою до суспільної периферії, аутсайдерів, а також насиченням тексту жаргоном та нелітературною, живою лексикою [2].

У своїх творах Стеванович радикально деконструював міфи про сербське село та історію, демонструючи темний, гротескний і жорстокий бік людської природи. Такий підхід не узгоджувався з панівними національними й традиціоналістськими течіями в академічних колах і був одним із основних особливостей неореалістичного погляду на світ.

Видосав Стеванович – автор понад тридцяти творів різних жанрів. Окрім романів, він писав п'єси, есе, вірші, щоденники та кіносценарії, також є автором критичної політичної біографії Слободана Мілошевича. Упродовж багатьох років письменник працював редактором та директором великих видавництв «Prosveta» та «BIGZ».

Наприкінці 1980-х на початку 1990-х років Стеванович був активним критиком режиму Слободана Мілошевича, став одним із засновників «Белградського кола» та незалежної спілки «Незалежні письменники» (Nezavisni pisci). Та у 1991 році через політичний тиск, погрози та цензуру був змушений залишити Сербію.

Упродовж двох років вигнання письменник мешкав у Греції, Франції та Сарасві. Отримав притулок у Франції, де став одним із перших представників сербської антивоєнної культури на Заході. Дописував для відомих європейських газет, зокрема «Le Monde» та «Libération».

Після демократичних змін у Сербії Видосав Стеванович повернувся на батьківщину, хоча тривалий час залишався осторонь від офіційних культурних кіл. Зараз він живе і працює у родинному маєтку у селі Ботунє поблизу Крагуєвца, де продовжує писати й видавати книги, зокрема свої мемуари «Щоденник самотності» (Dnevnik Samoće).

Видосав Стеванович – надзвичайно непересічна особистість. Його творчості притаманні потужний реалізм і критичне осмислення соціальних аномалій, а також вкраплення гротеску, фантастики та міфологічних мотивів.

Характерні риси його літературного стилю втілюються у деяких ключових стилістичних особливостях, серед яких – напружений і суворий реалізм, персонажі його творів – це часто маргінали, бунтарі або люди, що перебувають у конфлікті з жорсткою системою, описи безкомпромісні й позбавлені ідеалізації [3]. Стеванович використовує також гротеск і чорний гумор як засіб демістифікації реальності та викриття абсурдності політичних, ідеологічних і повсякденних людських укладів.

У багатьох творах (зокрема в оповіданнях) письменник поєднує буденність із фантастичними й міфічними елементами, створюючи багатопланові метафори, що стосуються стану людського духу та суспільства. Структура його речень – динамічна, ритмічна та емоційно насичена. Його описи вирізняються різкістю та візуальною потужністю. Він пише з позиції різних персонажів, завдяки чому досягає розмаїття голосів і забезпечує всебічне розуміння подій, уникаючи при цьому чорно-білого зображення дійсності.

Роман Видосава Стевановича «Тестамент» (який здобув престижну літературну премію NIN у 1986 році) є однією з перлин сербської літератури 1980-х років і ключовим твором у доробку письменника. Цей роман часто характеризують як трагічне, галюцинаторне бачення сербської історії та міфу, сформоване кризою призму жорстокого реалізму й фантастики.

У романі «Тестамент» письменник створює своєрідну символічну систему, точніше, апокрифну міфологію виникнення й існування, яка сама себе робить відносною: *«Чи існує розповідь про щось, яка завжди залишатиметься незавершеною, відкритою, повною порожнеч, що чекають свого заповнення, завжди готова прийняти мене в себе, врятувати від часу, і в якій невідомо про що йтиметься у наступному реченні, сторінці чи главі?»* [4, с. 237]. Розповідь народжується із якоїсь передбачуваної надрозповіді, що сама себе починає і закінчує.

Розірвана композиція роману, на перший погляд, залишає можливість включення нових фрагментів, та символічне число – 52 чування (стільки є тижнів у році) – наводить на думку, що письменник задумав і створив роман як відкритий і водночас циклічний структуру [2]. Отож, замість традиційних розділів твір побудовано як «роман у 52 чуваннях». Уже сама назва надає роману літургійного, метафізичного та ритуального звучання. Кожне чування – це цикл роздумів, спогадів і протистояння смерті, гріху й плинності буття, що узгоджує динаміку оповіді з молитвою або тривалою сповіддю. Оксиморонну двобічність романної побудови у цьому випадку можна тлумачити в плані трактування і часу (історії), і позачасовості (вічності),

а також вона ілюструє марність і глибоку суперечливість усіх спроб до кінця її пізнати. Десь на далекому тлі розповіді прямо-лінійно тече історичний час, та він ніколи не проступає на перший план, слугуючи здебільшого основою, що включає в себе різні чуття – поодинокі, переважно темні картини й оповіді безіменних чи однойменних персонажів (більшість головних чоловічих образів зовсім не випадково носять ім'я Лазар).

Час у селі Као (що перекладається українською «ніби», надалі використовуватимемо саме цю назву) не є ні лінійним, ні історично окресленим у звичному розумінні. Історія повторюється як трагічний фатум, а конфлікти й війни – це, по суті, злиття всіх воєн в одну. Історичний час втрачає своє значення, деградація суб'єкта стає неминучою, а персонажі опиняються у пастці позачасової циклічної долі, з якої немає виходу.

Роман розпочинається зі знакової сцени, в якій головний герой у віці тридцяти трьох років зауважує, що втратив свою тінь. Цей початковий мотив – водночас фантастичний і кафкіанський – символізує втрату ідентичності, стирання власного існування та передвістя неминучого кінця. Тут спостерігаємо також міфологічний аспект – у сербській демонології та народних віруваннях людина, яка втратила свою тінь, вважається такою, що продала душу дияволу, зазнала прокляття або стоїть на порозі неминучої смерті. Оповідач, позбавлений тіні, перетворюється на своєрідного «некроманта» чи «живого мерця», який спілкується з предками так само вільно, як і з живими. У цьому творі сюрреалістичне тісно переплітається з елементами суворої реальності та жорстокості, створюючи глибоке, майже кошмарне галюцинаторне бачення. Видосав Стеванович у романі «Тестамент» вдається до радикально похмурої тональності (песимізму). Мова й мотиви твору апелюють до найтемніших імпульсів суспільства: сімейних конфліктів, насильства, тяжіння кровного й історичного спадку, а також розпаду соціальних та етичних цінностей.

Роман функціонує як величезна метафора завершення епохи, втрати віри в сенс і розпаду колективних міфів. Крізь призму трагедії окремої людини та спільноти, розгорнутої в міфічному просторі, заломлюються реальні історичні потрясіння на Балканах, проте позбавлені будь-яких патріотичних чи ідеологічних прикрас. Це свого роду алегоричність зруйнованих утопій.

Трагічне багатовікове бачення сербами самих себе як «трансцендентально бездомних», які перебувають поза історією, й усвідомлення невизначеності в часі змальовано Стевановичем у цьому надзвичайно багатому в ідейному, літературному і мовному відношенні романі-міфі. *«Мої співгромадяни почали віддалятися, переходити на якийсь інший рівень. Я помічав, як вони бліднуть, втрачають обриси (...). Вони були тут, існували (...), але були прозорими, нереальними, майже повітряними. Залишаючись тут же, водночас якось віддалялись. І це траплялось все частіше, загрожуючи стати постійним явищем. (...) Одного дня я житиму серед блідих привидів; буду тінню серед тіней. (...)»* [4, с. 6]. *«Я запитував себе: де я, на сході чи на заході? Чи десь посередині, на якомусь географічно-психологічному перетині, (...) наче перед давно загубленим входом у низький язичницький світ, який всотує в себе всі цінності цивілізації, всі знання, все позитивне? Чи я просто заблукав у сні; похитуючись, пізнаю дикість прародинки, її різкий сморід, який манить для того, щоб знищити? Чи мене більше немає?»* [4, с. 15].

Тема прокляття *Homo Balkanicus* є дуже актуальною для сербської літератури [5]. Наступна цитата з роману ілюструє характерний для прози неореалістів символ втечі від буденної реальності, який несе в собі спробу розуміння сенсу свого існування: *«Той наш потяг (ми так гадали) все ж має прибути. Вже звідкись рушив і наближається до нас (...), переповнений живого м'яса, ран і сліз (...). Може, це і на краще, що він не прибуває? Нам здавалось, що він ще далеко, стоїть на запасній колії і чекає свистка, що дозволить йому рушити; далекі залізничники керують нашими долями (...)»* Начальник станції каже: *«Люди, не знаю, коли прибуде той ваш потяг. Мені нічого не відомо. Знаю лише про ті потяги, які вже проїхали, але вони вам не потрібні!»* І хтось йому відповів: *«Тебе ніхто нічого не питає, друже. Якби ти щось знав, – не жив би між нами!»*» [4, с. 236].

Персонажі роману «Тестамент» не є тими, що сформовані як традиційні психотипи за канонами класичної прози; вони є радше символами, носіями колективної долі, міфічними архетипами та втіленням історичного прокляття. Саме через них Видосав Стеванович змальовує моральну й фізичну деградацію особистості на Балканах.

Аналіз ключових персонажів та їхніх функцій у романі можна окреслити наступним чином:

1. Протагоніст (Оповідач без тіні)

Головний герой, який водночас виступає оповідачем, є ключовою постаттю, крізь призму якої розгортається уся трагедія. На початку роману, у віці тридцяти трьох років, що є виразною новозавітною христологічною алюзією на роки страждань і розп'яття Ісуса, він усвідомлює, що втратив свою тінь. Втрата тіні очевидно означає втрату ідентичності, коріння, людяності та душі. Він стає «живим мерцем», який блукає власним життям і спогадами. У романі він має визначену роль – літописець власного занепаду та занепаду свого роду. Його стан – галюцинаторний і гарячковий, а погляд на світ позначений фаталізмом. Він не намагається врятуватися; натомість протягом п'ятдесяти двох безсонних ночей він записує свій «тестамент» як свідчення марності існування. На відміну від страждань Христа, страждання цього героя не приносять людству спокути, вони марні й ведуть до цілковитого небуття.

Очевидно, цей персонаж слугує безпосередньою метафорою югославського інтелектуала та особистості 1980-х років. Це представник покоління, що прийняло соціальний компроміс і конформізм, утративши тим самим відчуття власного «я», моральні цінності та віру в майбутнє.

2. Колективний персонаж: родина (пращури та нащадки)

Родина головного героя у селі Ніби постає не як спільнота, заснована на любові, а радше як джерело прокляття. Стосунки між батьками, синами та братами позначені конфліктами, насильством, непорозумінням і жорстокістю. Кожне нове покоління повторює гріхи попереднього. Тут же спостерігаємо біологічну й моральну деградацію: через образи членів родини письменником змальовано поступове біологічне та моральне виродження роду. Їм притаманні божевілля, хвороби, вади й нездатність віднайти сенс у навколишньому світі. Крізь призму цього образу спостерігаємо деміфікацію «партизанського міфу» через сімейні трагедії. Офіційна югославська ідеологія ґрунтувалася на міфі про бездоганну Національно-визвольну боротьбу (NOB) та ідеалізованих героїв. Таким чином Видосав Стеванович вводить у роман персонажів, які є колиш-

німи воїнами, партизанами та революціонерами, проте зображує їх позбавленими будь-якого ореолу слави. У романі вони постають як озлоблені, жорстокі, психічно хворі або морально деградовані особистості. Очевидним посилом втілення цієї ідеї є те, що війна не принесла очищення й обіцяної утопії, а натомість спричинила травми, взаємне винищення та нові форми тиранії.

3. Образ громади (село Ніби)

У романі село Ніби втрачає географічні риси реального сербського села й перетворюється на міфічний замкнений простір – мікрокосм, що живе за жорстокими законами. Мешканці села постають бранцями історії – це пасивні жертви воєн, ідеологій та історичних потрясінь. Водночас вони є й активними учасниками власної загибелі, керованими взаємною ненавистю та жорстокістю.

Ними керує колективне несвідоме: спільнота реагує інстинктивно, під впливом забобонів, страху перед невідомим і тягаря минулих гріхів, які нікому не під силу спокутувати.

Офіційним державним гаслом у Югославії у другій половині XX століття було «Братерство та єдність», що пропагувало гармонію, солідарність та спільний прогрес. Образ громади села Ніби та родина головного героя різко контрастують із цією концепцією. Громаду пронизують приховані, каїноподібні конфлікти, ненависть, забобони та готовність знищити ближнього через примітивний егоїзм чи ідеологічну лояльність. Таким чином спостерігаємо алію на те, Югославське суспільство не є ні однорідним, ні гармонійним. Під тонким покриттям соціалістичної єдності тліють багатовікові, невирішені конфлікти та примітивний менталітет, які готові вибухнути.

4. Жіночі образи (тіні й страждання)

Жінки у творі «Тестамент» здебільшого перебувають на периферії подій, проте їм притаманний глибокий трагізм. Це носійки страждань, у романі вони постають як ті, які найгостріше відчувають на собі наслідки чоловічих воєн, божевільних амбіцій та домашнього насильства. Найчастіше вони є пасивними, позбавлені голосу, покірні жорстокій долі або ж існують лише як примарні видіння у пам'яті оповідача, слугуючи противагою панівному в романі руйнівному чоловічому началу.

Персонажі «Тестаменту» є учасниками масштабної та зловісної гри. Вони не владні над власною долею; натомість ними керують вищі, темні сили історії та міфу. Їхньою визначальною рисою є відчуженість: їм не вдається налагодити справжній зв'язок ні із самими собою, ні з близькими, ні з Богом.

Як бачимо, критика югославського соціалістичного суспільства в романі «Тестамент» здійснюється не через прямі політичні гасла, а за допомогою глибокої алегорії, метафори та безжальної демістифікації офіційних партійних міфів тієї доби. Через образи своїх трагічних і деформованих персонажів Видосав Стеванович змальовує моральний, ідеологічний та біологічний крах системи напередодні розпаду Югославії. 1980-ті роки в Югославії позначилися глибокою економічною кризою, заходами зі стабілізації та втратою віри в систему після смерті Тіто.

Однією з найважливіших естетичних рис роману є його мова. Видосав Стеванович послуговується мовою, що вирізняється мелодійністю, насиченістю та виразністю. Оповідь часто набуває рис речитативу – це довгі, ритмічно гармонійні речення, сповнені напруженого внутрішнього драматизму

й особливого звучання, що посилює в читача відчуття гіпнотичного, гарячкового стану.

Щоби створити в романі «Тестамент» насичену, гіпнотичну й міфічну атмосферу, Видосав Стеванович використовує особливий арсенал мовних і стилістичних засобів. Його художній стиль – це поєднання архаїчних народних оповідей, біблійного ритму та модерністської експресії.

Вважаємо за доцільне виокремити ключові мовні та стилістичні засоби, що формують цей позачасовий, міфічний тон:

1. Метафора і символ (як основа міфологізації)

Видосав Стеванович уникає буквальных пояснень і перетворює реальність на глибокі символи, як от «втрата тіні» – це центральна метафора, що виходить за межі суто фізичного явища, вона символізує втрату душі, коріння, ідентичності та людської подоби.

Кожен елемент простору села Ніби стає символом, до прикладу, земля тут не родюча, натомість вона вбирає кров і породжує прокляття, а будинок стає місцем ув'язнення, а не безпеки.

2. Полісиндетон і біблійний ритм (як синтаксис молитви та прокляття)

Автор доволі часто вдається до полісиндетону – нанизання сполучників (найчастіше сполучника «і») на початку частин речення. Ця стилістична фігура сповільнює темп, створює урочистий, літургійний тон і відтворює структуру старозавітних біблійних текстів. Речення сприймаються як нагромадження важливих істин, що нагадують пророцтва або анатем.

3. Архаїзми, локалізми та діалектизми (як мова предків)

Автор ретельно добирає лексику, щоб перенести читача за межі сьогодення, використовуючи, наприклад, слова, притаманні традиційному сільському та архаїчному мовленню Шумадії¹, чим він наче викликає «голос предків». Ця мова звучить сухо, важко й примітивно. Їй бракує міської вишуканості; натомість вона несе в собі первісну силу міфічної спільноти, що століттями послуговувалася саме таким мовленням.

4. Асонанс і алітерація (як акустичний міфологічний ландшафт)

Письменник приділяє значну увагу звуковому аспекту мови. Завдяки повторенню голосних (асонанс) або приголосних (алітерація) він створює важкий, похмурий і гнітючий ритм. Речення часто пульсують важкими, темними голосними (о, у), що викликають у читача відчуття лихоманки, страху й дискомфорту, що цілковито відповідає атмосфері «чування».

5. Гротескна гіпербола (як перебільшення жаху)

Щоб зобразити руйнівний вплив історії та міфу на людське тіло й свідомість, автор вдається до надмірних перебільшень. Фізичні вади персонажів, а також мотиви хвороби, гниття й божевілья, піднесені до рівня гротеску. Гіперболізуючи тілесні страждання, Видосав Стеванович зображує моральну деградацію світу: людина втрачає свою людську подобу й перетворюється на міфічного монстра або жалюгідну, прокляту істоту.

6. Синекдоха й метонімія

Описи персонажів часто зведено до зображення окремих частин тіла (рук, очей, крові) або до предметів, що їх визначають (зброї, землі). Людина постає не як окрема цілісна особистість, а як частина ширшого, міфічного світоустрою. Завдяки

¹ Шумадія – історичний та географічний регіон у Сербії, який вважається «серцем» країни.

метонімії страждання індивіда перетворюються на загальне страждання: до прикладу, кров окремої людини стає кров'ю всієї спільноти.

Таке мовне звучання зумовлює сприйняття роману «Тестамент» не просто як історії про випробування однієї родини, а як містичного речитативу. Кожен стилістичний засіб сприяє тому, що реальність поступається місцем галюцинації, а історія – міфу.

Реакція тогочасного югославського літературного істеблішменту на роман «Тестамент», а також на жорстке бачення реальності, притаманне Видосаву Стевановичу, була вкрай суперечливою, бурхливою та позначеною ідеологічними потрясіннями 1980-х років. Хоча літературна еліта визнавала естетичну довершеність твору, офіційні партійні кола й групи традиціоналістів зустріли його з великою пересторогою та відкритою ворожістю. Письменнику дорікали за зображення реальності «хворою», «спотвореною» та позбавленою будь-якої надії чи людяності. Його звинувачували в тому, що він звів сербську історію, сільське життя й простих людей до рівня багна, бруду, звірств, забобонів і божевілья, чим, мовляв, образив колективну ідентичність і здобутки революції. Таким чином Видосав Стеванович, як і інші представники сербської «прози дійсності» зіткнувся з ідеологічним тиском, здобув тавро письменника, який зумисно «порпається у смітниках суспільства», замість того, щоби зображувати його світлі сторони та поступ.

На сьогодні сучасна сербська літературна критика повністю реабілітувала та канонізувала роман «Тестамент». Те, що вразило критику у 1986 році як «надмір», «надмірний песимізм» або «напад на традицію», сьогодні вивчається як одне з найвищих художніх досягнень сербської прози ХХ століття.

Висновки. Художній стиль роману «Тестамент» є виснажливим, тривожним та захопливим водночас. Видосав Стеванович перетворює читача на «співучасника чувань» – на того, хто, дочитавши книгу, залишається емоційно виснаженим, але водночас очищеним, бо йому довелося зіткнутися із найпохмурішими глибинами колективного та особистого несвідомого. Натуралістичні елементи в романі «Тестамент» не мають на меті лише шокувати читача, натомість вони майстерно вплетені в ширшу художню стратегію, яка підносить жорстоку реальність до рівня універсальної метафізичної притчі про людське буття, гріх, провину та пошук сенсу, притчі про колективну та індивідуальну долю, сповнену страждань, у якій стилістичний матеріал і мовне рішення сягають рівня універсальної філософської драми людського буття.

Видосав Стеванович деконструє сучасну історію, переносючи її в міфічний вимір. У селі Ніби війни ХХ століття постають як повторювані спалахи прадавнього, демонічного хаосу, що періодично повертається, аби поглинути людство. У такий спосіб історія перестає бути «вчителькою життя» і перетворюється на міфічного Мінотавра, якому слід приносити людські жертви.

Літературна та особиста траєкторія Видосава Стевановича є однією з найяскравіших, але водночас трагічних історій у сучасній сербській культурі. Його шлях від літературної вершини до вигнання відображає долю письменника, який відмовився йти на компроміс із жорсткою зображуваною ним реальністю.

Час довів, що «Тестамент» пережив своїх тодішніх критиків. Роман пережив зміну трьох державних утворень, кілька

воєн і цілковиту трансформацію суспільного ладу, тим самим підтвердивши тезу, що це твір, який із кожним десятиліттям стає дедалі актуальнішим, глибшим і зрозумілішим.

Література:

1. Јеремић Љ. Проза Видосава Стевановића. Нишчи. *Стевановић В. Нишчи*. Београд : Нолит, 1982. С. 403–428.
2. Васиљшин М. Б. Неореалістична проза в сербській літературі 60-70-х років ХХ століття : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.03. Львів, 2004. 17 с.
3. Недич М. Стара и нова проза: огледи о српским прозаистима. Београд : Вук Караџић, 1988. 341 с.
4. Стевановић В. Тестамент: роман у 52 бдења. Београд : Српска књижевна задруга, 1987. 243 с.
5. Васиљшин М. Трагічна визија світу в сербській неореалістичній літературі (на матеріалі прози Видосава Стевановича). *Проблеми слов'янознавства*. 2003. Вип. 53. С. 128–135.

Vasylyshyn M. Stylistic features of Vidosav Stevanović's novel Testament

Summary. The article is devoted to the analysis of the key stylistic features of Vidosav Stevanović's novel *Testament*, one of the most complex and significant works of Serbian literature of the second half of the 20th century. This novel, which fits into the context of the so-called Serbian «prose of reality» or neo-realistic prose, marks a turning point both in the author's work and in the broader development of the national literary tradition.

The analysis focuses on the hermeneutic interpretation of the metaphorical and motivic structure of the work. Particular attention is paid to the novel's iconic opening and the motif of the protagonist, who loses his shadow at the age of thirty-three. This phenomenon is viewed as a radical metaphor for the loss of identity, spiritual emptiness, and complete alienation of the individual within the historically distorted space of the Balkans. Mythological aspects in the novel *Testament* constitute the very essence of its artistic expression. Vidosav Stevanović uses myth not as a mere decoration, but as a universal matrix through which he reveals the tragic fate of both the individual and the community. By combining Christian dogmas, pagan beliefs, and motifs of ancient tragedy, the author creates a timeless space where history stops and transitions into myth.

The study also examines the unique composition of the text, meticulously structured in the form of fifty-two «vigils» that function as fragmentary narrative units. This structure introduces a ritualistic, almost sacred rhythm into the narrative, rooted in the native landscape, transforming the act of writing into a kind of confession and posthumous testimony. Through style analysis, a synthesis of hallucinatory, grotesque, and mythical principles is revealed, by means of which the author transforms the historical and social reality of the Balkans into a universal drama of human suffering and self-destruction.

Particular attention in the article is paid to linguistic expression, characterized by rich metaphors, hyperbole, and a rhythmic, melodic recitative; the author uses language that balances between an archaic, biblical tone and the raw, naturalistic speech of the periphery. Thus, Vidosav Stevanović resorts to a specific linguistic experiment: his language is dense and rhythmic, and the combination of raw vernacular with high intellectual reflection creates a special atmosphere where words carry the weight of physical impact. Thanks to this linguistic syncretism, Stevanović ruthlessly demystifies and deconstructs national, historical, and ideological myths,

exposing the primal essence of man and the destructive power of totalitarian systems.

The findings of the study indicate that the artistic style of the novel *Testament* deliberately shatters classical realistic conventions, establishing an aesthetic of shock, melancholy, and linguistic virtuosity. It is precisely due to its unique stylistic material, syntactic dynamics, and philosophical depth that Vidosav Stevanović's novel *Testament* remains an example of exceptional narrative art and a landmark work for understanding the Serbian «prose of reality.»

Key words: Vidosav Stevanović, *Testament*, «prose of reality», neo-realism, «black wave», naturalism, stylistic features, myth.

Дата першого надходження статті до
видання: 17.07.2026

Дата прийняття статті до друку після
рецензування: 21.08.2026

Дата публікації (оприлюднення)
статті: 01.10.2026